

Голові разової спеціалізованої вченої ради
Інституту держави і права імені В. М.
Корецького
Національної академії наук України,
провідному науковому співробітнику
Відділу міжнародного права та права Європейського Союзу
доктору юридичних наук, професору,
Камінській Наталії Василівні

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора,
в.о. завідувача кафедри міжнародного права та порівняльного
правознавства Чернівецького національного університету імені Юрія
Федьковича

Карвацької Світлани Богданівни

на дисертацію Куяна Михайла Володимировича

«Інститут правонаступництва в праві Європейського Союзу»,

**поданої на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 29
«Міжнародні відносини» за спеціальністю 293 - «Міжнародне право»**

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Актуальність обраної теми зумовлена динамічними процесами розвитку права Європейського Союзу, які супроводжуються постійними інституційними, політичними та правовими трансформаціями. У сучасних умовах поглиблення європейської інтеграції особливого значення набувають питання забезпечення безперервності правового регулювання, збереження чинності прав і обов'язків суб'єктів права, а також визначення правових наслідків змін, що відбуваються в межах функціонування ЄС. Саме в цьому контексті інститут правонаступництва виступає важливим механізмом підтримання стабільності

європейського правопорядку та гарантування його ефективного функціонування.

Науковий інтерес до дослідження зазначеної проблематики посилюється специфічною природою ЄС, який не може бути повною мірою ототожнений ні з класичною міжнародною організацією, ні з федеративною державою. Така особливість зумовлює виникнення складних правових питань щодо переходу прав, обов'язків, компетенцій та відповідальності між різними суб'єктами європейського інтеграційного процесу. Відповідно, традиційні концепції правонаступництва, сформовані у міжнародному та національному праві, потребують переосмислення з урахуванням особливостей автономного правового порядку ЄС та практики його інституцій. Суттєво підвищують актуальність теми процеси реформування самого ЄС. Розвиток установчої бази, розширення сфер компетенції Союзу, зміна механізмів прийняття рішень та адаптація правового регулювання до нових викликів потребують належного теоретичного обґрунтування питань правової наступності.

Окремого значення дослідження набуває у зв'язку з сучасними інтеграційними прагненнями України. Отримання статусу держави-кандидата на вступ до ЄС та подальший розвиток переговорного процесу обумовлюють необхідність глибокого вивчення правових інститутів ЄС, які можуть впливати на майбутню адаптацію українського законодавства до європейських стандартів. У цьому аспекті аналіз інституту правонаступництва є важливим для розуміння механізмів функціонування європейського правопорядку, правових наслідків розширення Союзу та особливостей інтеграції нових держав-членів до єдиної правової системи.

Отже, тема дисертації М.В. Куяна є актуальною з огляду на сучасні тенденції розвитку європейського інтеграційного права, практичні потреби функціонування ЄС та стратегічне значення євроінтеграційного курсу України. Її розроблення сприяє поглибленню наукових знань про закономірності розвитку права ЄС, удосконаленню теоретичних засад правового регулювання

інтеграційних процесів та формуванню належного наукового підґрунтя для подальшої адаптації національної правової системи до європейських стандартів.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації. Детальне ознайомлення з текстом дисертації М. В. Куяна дає підстави вважати підхід дисертанта до аналізу предмета дослідження ретельним. Об'єкт і предмет дослідження чітко визначені і відповідають зазначеній темі. Мету дослідження сформульовано правильно, науково виважено, а його завдання вдало корелюють з поставленою метою щодо вирішення вагомій наукової проблеми – дослідження французької доктрини міжнародного права.

Методологічну основу дослідження становить комплекс загальнонаукових і спеціально-юридичних методів, використання яких зумовлене предметом та метою роботи. Для з'ясування правової природи правонаступництва в міжнародному праві та праві ЄС, а також особливостей функціонування Європейського Союзу як міжнародної організації *sui generis* застосовано системний, функціональний, онтологічний, гносеологічний і феноменологічний підходи. Порівняльно-правовий та герменевтичний методи дали змогу проаналізувати положення установчих договорів ЄС, практику держав-членів і особливості взаємодії права ЄС з національними правопорядками.

Водночас використання методів аналізу і синтезу, системно-структурного, структурно-функціонального та історико-правового методів забезпечило дослідження еволюції європейської інтеграції, формування понятійного апарату та джерел правового регулювання інституту правонаступництва. Метод правового моделювання дозволив обґрунтувати існування двох теоретичних моделей правонаступництва в праві ЄС, а метод прогнозування — визначити перспективи розвитку відповідного інституту,

подальшої еволюції Європейського Союзу та євроінтеграційних процесів України.

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів та висновків. У Розділі 1 «Теоретико-методологічні засади дослідження правонаступництва в праві ЄС» досліджено концептуальні основи правонаступництва в міжнародному праві та праві Європейського Союзу, а також проаналізовано вплив правової природи ЄС на формування відповідного інституту. Автор наголошує, що сучасні інтеграційні та дезінтеграційні процеси зумовлюють необхідність нового осмислення правонаступництва як механізму забезпечення безперервності міжнародно-правових відносин і стабільності міжнародного правопорядку.

Визначено основні наукові дискусії щодо змісту поняття правонаступництва, його суб'єктів, об'єктів та меж застосування. Особливу увагу приділено проблемам правонаступництва міжнародних міжурядових організацій та обгрунтовано доцільність використання поняття «правонаступництво у міжнародному праві», яке охоплює як держави, так і міжнародні організації. Доведено, що розвиток Європейських Співтовариств і Європейського Союзу супроводжувався безперервним переходом прав та обов'язків між інтеграційними утвореннями, що створило підґрунтя для формування особливого механізму правонаступництва в ЄС. Встановлено, що його специфіка зумовлена особливою правовою природою ЄС, закріпленням правонаступництва в установчих договорах та функціонуванням принципів верховенства і прямої дії права ЄС.

Розділ 2 «Правові засади правонаступництва в Європейському Союзі» розкриває юридичні підстави, суб'єкти, об'єкти та наслідки правонаступництва в праві ЄС. Обгрунтовано авторську концепцію, відповідно до якої євроінтеграція виступає загальною підставою правонаступництва в Союзі. Запропоновано розмежовувати два його різновиди: євроінтеграційне

функціональне правонаступництво та євроінтеграційне організаційне правонаступництво.

Функціональне правонаступництво пов'язане з переходом прав і обов'язків від Європейського Співтовариства до Європейського Союзу, тоді як організаційне стосується передачі окремих суверенних повноважень держав-членів на рівень Союзу. Визначено, що правовою основою таких процесів є установчі договори ЄС та договори про приєднання нових держав. Значну увагу приділено правонаступництву щодо міжнародних договорів, а також проблемам автоматичного правонаступництва у випадках територіальних трансформацій і можливих процесів сецесії. Автор доходить висновку, що практика участі ЄС у міжнародних договорах підтверджує як наступність між Європейським Союзом та Європейськими Співтовариствами, так і часткове здійснення Союзом зовнішніх функцій держав-членів.

Розділ 3 «Практика держав-членів ЄС та значення правонаступництва для європейської інтеграції України» присвячений аналізу національної практики держав-членів ЄС щодо правонаступництва та досвіду договірного регулювання відповідних питань у відносинах між Україною та Європейським Союзом. На основі дослідження процесів, пов'язаних із розпадом Чехословаччини, СРСР та Югославії, встановлено важливу роль Європейських Співтовариств і ЄС у визнанні територіальних трансформацій та врегулюванні питань правонаступництва держав.

Окрему увагу приділено європейській інтеграції України. Зазначено, що Угода про асоціацію сприяє поступовому наближенню України до правових, політичних та суспільних стандартів ЄС. Вступ України до Союзу розглядається як логічний етап розвитку євроінтеграційних процесів, що одночасно впливатиме на подальшу еволюцію самого ЄС. Підкреслено необхідність удосконалення первинного права Союзу з метою забезпечення стабільного та мирного розвитку об'єднаної Європи, а також важливу роль Суду ЄС, ЄСПЛ та національних органів конституційної юстиції у підтриманні

балансу між правом ЄС, міжнародним правом і правопорядками держав-членів.

Водночас дисертаційна робота містить низку інших змістовних і належно аргументованих положень та узагальнень. Дослідження завершується логічними, послідовними та належно вмотивованими висновками, які відображають основні результати наукового пошуку, узгоджуються з визначеною метою та поставленими завданнями, а також засвідчують комплексний підхід автора до вивчення інституту правонаступництва в праві Європейського Союзу.

На нашу думку, дисертація М. В. Куяна вирізняється внутрішньою логічністю побудови, системністю викладення матеріалу, чіткістю наукових формулювань, належним рівнем аргументації та переконливістю отриманих результатів.

Оцінка наукової новизни і практичної значущості отриманих результатів. Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає у комплексному аналізі інституту правонаступництва в праві Європейського Союзу з урахуванням доктринальних підходів, міжнародно-правових джерел, установчих договорів ЄС, актів права Союзу, судової практики та досвіду держав-членів. У роботі вперше обґрунтовано існування двох взаємопов'язаних моделей правонаступництва в праві ЄС – функціональної та організаційної. Перша охоплює правонаступництво між Європейським Співтовариством і Європейським Союзом у процесі інституційної трансформації європейських інтеграційних утворень, тоді як друга пов'язується з особливостями взаємовідносин між Союзом і його державами-членами в умовах передачі та реалізації частини владних повноважень. Доведено, що визначальне значення для формування змісту та наслідків правонаступництва мають установчі договори ЄС і договори про приєднання нових держав-членів, які встановлюють межі компетенції Союзу та держав.

У роботі також розвинено наукові підходи до розуміння правової природи ЄС як особливого інтеграційного утворення, поєднання в ньому міждержавних і наднаціональних елементів, а також впливу цих характеристик на формування відносин правонаступництва. Удосконалено положення щодо ролі ЄС у врегулюванні наслідків територіальних трансформацій держав, моделей участі Союзу та його держав-членів у міжнародних договорах і міжнародних організаціях, а також значення європейської інтеграції для трансформації правової системи України та її поступового наближення до стандартів і цінностей ЄС. Це дозволило сформулювати цілісне бачення інституту правонаступництва як самостійного елемента права ЄС та визначити перспективи його подальшого розвитку в контексті сучасних інтеграційних процесів.

Практичне значення результатів дослідження М. В. Куяна полягає у можливості використання сформульованих у дисертації висновків і пропозицій для вдосконалення правового регулювання відносин, пов'язаних із реалізацією інституту правонаступництва в праві Європейського Союзу, а також для поглиблення процесів адаптації національного законодавства України до європейських правових стандартів. Запропоновані автором підходи можуть бути враховані під час підготовки нормативно-правових актів, експертно-аналітичних матеріалів та рекомендацій з питань європейської інтеграції.

Практична цінність роботи виявляється також у можливості застосування її результатів у діяльності органів державної влади, науково-аналітичних установ та інших суб'єктів, залучених до реалізації євроінтеграційного курсу України. Одержані результати можуть використовуватися при тлумаченні норм права ЄС, оцінці правових наслідків інституційних змін у межах Союзу та виробленні правових позицій щодо забезпечення безперервності правовідносин у процесі інтеграційних перетворень.

Крім того, матеріали дослідження М. В. Куяна можуть бути використані в науковій та освітній діяльності, зокрема під час подальшого вивчення проблем права Європейського Союзу, підготовки наукових публікацій, а також у викладанні навчальних дисциплін, пов'язаних із правом ЄС, міжнародним публічним правом та європейською інтеграцією. Отримані результати сприяють розширенню наукових уявлень про особливості функціонування інституту правонаступництва в правовій системі ЄС та можуть бути використані при розробленні навчально-методичного забезпечення юридичних освітніх програм.

Зауваження щодо змісту дисертаційної роботи.

1. Автор у Розділі 1 визначає європейську інтеграцію як загальну підставу правонаступництва в ЄС. Разом із тим залишається відкритим питання щодо співвідношення категорій «європейська інтеграція» та «правонаступництво», оскільки не всі інтеграційні процеси автоматично породжують правонаступницькі правовідносини. У зв'язку з цим доцільним було б детальніше окреслити юридичні критерії виникнення таких відносин у межах Європейського Союзу.

2. У Розділі 2 автором запропоновано нову класифікацію правонаступництва в праві ЄС, зокрема виокремлено євроінтеграційне функціональне та євроінтеграційне організаційне правонаступництво. Водночас потребує додаткового обґрунтування питання щодо критеріїв розмежування цих двох моделей, оскільки окремі наведені ознаки можуть мати спільний характер та проявлятися одночасно в інтеграційних процесах Європейського Союзу. Автор обґрунтовано акцентує увагу на актуальності відповідних питань для України. Водночас викликає інтерес питання, які саме конституційно-правові механізми взаємодії між правом ЄС та національним правом України доцільно розглядати як першочергові для забезпечення майбутнього членства України в Європейському Союзі.

3. У висновках до Розділу 3 автор слушно аналізує вплив Європейського Союзу на процеси державного правонаступництва в Європі, однак потребує додаткового обґрунтування тези про роль ЄС у легітимації територіальних трансформацій держав. Видається доцільним більш чітко розмежувати вплив інституцій ЄС та механізмів міжнародного права, які традиційно визначають правові наслідки утворення нових держав і вирішення питань правонаступництва.

4. Автором у Висновках (п. 9) запропоновано виокремлення двох самостійних моделей правонаступництва в праві ЄС – євроінтеграційного функціонального правонаступництва та євроінтеграційного організаційного правонаступництва. Водночас потребує уточнення, за якими критеріями відносини між ЄС і його державами-членами можуть бути кваліфіковані саме як правонаступництво, а не як особлива форма розподілу чи делегування компетенцій, притаманна наднаціональній природі ЄС?

Повнота викладу результатів дисертації в опублікованих працях.

Найбільш вагомі положення і висновки дисертації М. В. Куяна викладені у 9 наукових працях автора, у яких опубліковані основні результати, з яких 4 статті – у наукових фахових виданнях України, та 5 тезах доповідей на наукових конференціях. Опубліковані наукові праці повною мірою відображають основні результати, теоретичні положення та висновки дисертаційного дослідження. Представлені у публікаціях наукові результати характеризуються логічністю, належним рівнем аргументації та достатньою обґрунтованістю. Кількість, обсяг і зміст наукових праць відповідають вимогам чинного законодавства, зокрема положенням Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (із наступними змінами).

Дотримання принципів академічної доброчесності. Дисертаційна робота М. В. Куяна є самостійно виконаним науковим дослідженням. Усі сформульовані автором положення, висновки та наукові результати базуються на власних наукових напрацюваннях, належним чином підтверджені та супроводжуються необхідними посиланнями на використані джерела і попередні публікації здобувача. Наукові праці, в яких оприлюднено результати дослідження, виконані автором одноосібно, безпосередньо пов'язані з тематикою дисертації та розкривають її ключові аспекти. Проведений аналіз дисертації не дає підстав стверджувати про наявність академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації чи інших порушень академічної доброчесності.

Відповідність анотації змісту дисертації. Ознайомлення зі змістом анотації свідчить про її повну узгодженість із положеннями та результатами, викладеними в основному тексті дисертації. Анотація коректно відображає предмет, мету, завдання, наукову новизну та основні результати проведеного дослідження, не містить положень, які були б відсутні у тексті дисертаційної роботи. Подана українською та англійською мовами анотація забезпечує стислий, структурований і змістовний виклад основних ідей та результатів дослідження, що відповідає встановленим вимогам до оформлення дисертаційних робіт на здобуття ступеня доктора філософії.

Відсутність порушення академічної доброчесності. Дисертаційна робота М. В. Куяна є результатом самостійної науково-дослідної діяльності автора. Сформульовані у ній наукові положення, висновки та узагальнення ґрунтуються на власних дослідженнях здобувача та належним чином підтверджені посиланнями на його наукові праці, відомості про які наведено в анотації та включено до списку використаних джерел. Усі опубліковані роботи безпосередньо стосуються тематики дисертаційного дослідження, відображають його основні результати та виконані автором одноосібно.

За результатами аналізу дисертації не встановлено ознак академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації чи інших порушень

принципів академічної доброчесності. Це дає підстави стверджувати, що дослідження має самостійний характер, а отримані результати є оригінальним науковим доробком автора.

Загальний висновок. На підставі вищевикладеного можна вважати, що дисертація Михайла Володимировича Куяна «Інститут правонаступництва в праві Європейського Союзу» є завершеною кваліфікаційною науковою працею, в якій отримано нові теоретично обґрунтовані результати.

Дисертація М.В. Куяна присвячена комплексному дослідженню інституту правонаступництва в праві Європейського Союзу та розкриває складні теоретичні й практичні аспекти його становлення та функціонування. Автор демонструє ґрунтовне знання доктрини міжнародного права і права Європейського Союзу, глибоке розуміння особливостей правової природи ЄС та процесів європейської інтеграції. У роботі критично проаналізовано наявні наукові підходи до розуміння правонаступництва, запропоновано авторське бачення його сутності та обґрунтовано власну концепцію євроінтеграційного правонаступництва, зокрема через виокремлення його функціонального та організаційного різновидів.

Дисертація відповідає вимогам, що висуваються до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії і встановлені Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 року № 44 (із змінами, внесеними згідно з постановами Кабінету Міністрів України від 21.03.2022 року № 341 та від 19.05.2023 року № 502), та Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 року № 40 (зі змінами), їхній зміст відповідає спеціальності 293 Міжнародне право, а автор дисертації – **Куян Михайло Володимирович**, за результатами і на підставі публічного захисту в установленому порядку, заслуговує на присудження ступеня доктора

філософії з галузі знань 29 Міжнародні відносини за спеціальністю 293
Міжнародне право.

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор,

в.о. завідувача кафедри

міжнародного права та

порівняльного правознавства

Чернівецького національного університету

імені Юрія Федьковича

Світлана КАРВАЦЬКА

